

Відгук

офіційного опонента М.С. Кебала, кандидата філологічних наук, доцента,
декана факультету іноземних мов Тернопільського національного
педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка,
на дисертацію

Ступницької Галини Ігорівни

**«Жанрові особливості комедії в англійській, німецькій, українській
драматургії (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)»**

(Івано-Франківськ, 2018), подану на здобуття наукового ступеня кандидата
філологічних наук (спеціальність 10.01.05 – «порівняльне літературознавство»;
філологічні науки).

Запропонована дисертаційна робота Г.І. Ступницької є науково обґрунтованою, потрібною, а звідси – її актуальне звучання, теоретичне та практичне значення. Важливо, що дисертантка обрала предметом дослідження цілісний масив, що об'єднує у порівняльному аспекті доробок окремих (свідомо вибраних) репрезентантів української, англійської та німецької літературної систем. Адже аналіз у такому річизі дає можливість зробити цілу низку важливих висновків про те, як реалізується програма інтеркультурних взаємодій у духовному потенціалі як окремої особистості, так і культурному – цілого народу.

Представлена дисертація (загальний обсяг праці – 296 с.; основний текст – 219 с.; додатки складають 37 с.) спрямована на системне вивчення складного (передусім з теоретичного боку загалом і компаративного – зокрема) наукового матеріалу. У першу чергу, йдеться про концептуальну сутність спроби зіставити жанрові особливості комедійних творів, що дають уявлення про узагальнений спектр **комічного** в англійській, німецькій та українській драматургії у динамічному розвитку останньої третини ХІХ-го та на початку ХХ ст. Тут важливою видається доволі смілива постановка сформульованих завдань. Вони передбачають широке заглиблення в теорію пізнання естетичних

категорій, насамперед у формі узагальнень стосовно осягнення комічного як явища до його конкретизації в названих літературах, у т.ч. від зовнішнього до внутрішнього, від абстрактного до складного, тобто з урахуванням виявлення зв'язків художнього пізнання дійсності у комедійних творах таких різних авторів, як Оскар Вайлд, Бернард Шоу, Гергард Гауптман, Іван Карпенко-Карий та Марко Кропивницький, а саме крізь призму засад порівняльного літературознавства. Тут і проступає *наукова новизна* рецензованої дисертації, окреслення її *мети* та самостійно сформульованих містких *завдань* з проекцією на *об'єкт та предмет* дослідницького пошуку. Аспект наукової новизни, без сумніву, має місце у сполучі з її **теоретичною і практичною значимістю**. Адже вперше в українському літературознавстві так комплексно проаналізовано жанрові особливості комедії в англійській, німецькій, українській драматургії кінця ХІХ – початку ХХ століть із проекцією на спільні й відмінні ознаки між спорідненими літературами (англійська – німецька) та неспорідненими літературними системами (англійська – українська; німецька – українська). Зміст теми «Жанрові особливості комедії в англійській, німецькій, українській драматургії (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)», як і зміст усієї дисертаційної студії загалом, містить широкі виходи в дослідження жанру комедії. Саме тому стають зрозумілими й певні прорахунки, про які ще скажемо в різних місцях цього відгуку. Ось, приміром, один із них: авторка дисертації надто запопадливо прагне з'ясувати прояви комічного при *часовій дистанції в описі подій*. Натомість було б більш продуктивним осмислення побутування *комічної тональності в конкретній комічній ситуації*. Це збагатило б і понятійний апарат пізнання художнього відношення суб'єкта й об'єкта на рівні різних ступенів вираження комічного / трагікомічного в соціально-духовній залежності тих чи інших комедійних персонажів. У цьому зв'язку примітні модифікаційні ознаки сполук (прекрасне – потворне; піднесене – низьке) з морфологічними структурами естетичного освоєння довкілля.

Авторка дисертації не оминає теоретичних праць попередників, в яких структуровані важливі питання, що творять цілісність засад і стосовно досліджуваної проблематики (О. Астаф'єв, О. Гальчук, Я. Голобородько, Р. Гром'як, М. Жулинський, О. Кеба, І. Козлик, С. Луцак, В. Марко, М. Ткачук, О. Харлан, С. Хороб та ін.). Варто підкреслити такий факт: Юрій Борєв, дві праці якого значаться в рецензованій роботі, визначив вісімнадцять естетичних модусів. Окремі з них однозначно окреслюють вододіл між гармонійним і дисгармонійним, цілісним і розірваним, трагічним і комічним. Однак, як на нашу думку, дослідниця не оминає складних теоретичних питань, а слушно вдається до розгляду характерних стильових ознак доби на тлі художньої свідомості її репрезентативних носіїв.

Проте добре, що Г.І. Ступницька зробила результативну спробу висвітлити прояви комічного у різних формах (зокрема, «сміх крізь сльози», «гірка іронія», «трагікомічна іронія», «елегійно-комічне», комічне/ автобіографічне»). Все це органічно вплетене в характеристику дійових осіб, у т.ч. таких комедійних персонажів, як Джон Вордінг, граф Кавершем, лорд Горінг, капітан Блюнчлі, Джон Таннер, Енн Вайтфілд, Гаррі Крамптон, прая Волф, Іван Барильченко, Антон, Василь, Гаврило, Прохор Квокчій). Таким чином, вияв комічного постає не тільки на рівні змалювання образу «маленької людини», але й на тлі колективного суб'єкта сміхової культури. Остання реалізована у різних представленнях та поєднаннях з національними ідентифікаторами. Так, в англійській комедії – це використання парадоксальних засобів; карнавальне відображення процесу виконання офіційних настанов; в німецькій комедії – прихований пафос гротескного утвердження концепту вірнопідданості; намагання протиставити суб'єкт сміхової культури диктату зовнішніх чинників; в українській комедії – вираження в комедійних образах життєрадісного настрою з поєднанням ознак народного характеру; подолання страху за допомогою сміху; розгортання поведінкового представлення смішного, веселого, радісного в обрядових святкових дійствах масового та індивідуального ритуального характеру.

Не маємо суттєвих заперечень щодо такої шкали ідентифікаційних параметрів. Однак, виходячи з того, що комічне спрямоване на розуміння процесу *від ідеалу*, а трагічне/трагікомічне на означення *до ідеалу*, то було б доцільно глибше закроїти питання про концепти національних ідентифікаторів в порівняльному ключі. Це стосується, зокрема, підрозділу 1.2 («*Типологія комедійного жанру в англійській, німецькій та українській літературах*») та другого розділу («*Жанрово-стильова своєрідність комедії в англійській, німецькій та українській літературі*»). Тут демонстративно класичним зразком є синтез комічного й героїчного в оригінальному творі «Енеїда» Івана Котляревського. У роботі Г.І. Ступницької загалом вдало продемонстрована своєрідність художнього осмислення багатьма визначними комедіографами тієї чи іншої окресленої доби, власне, як носіями вказаних літературних систем, тобто стосовно естетичних вимірів комічного, а також взаємозв'язку між традиційним і новаторським.

Актуальне звучання проблематики рецензованої дисертації не потребує доведення. Воно достатнім чином розгорнуте в усіх її складниках, у т.ч. в розділах і його похідних : «*Теоретичні та історико-літературні аспекти дослідження*» (перший розділ); «*Генологічна специфіка комедій О. Вайлда, Г. Гауптмана та І. Карпенка-Карого: сюжетотвірний, проблемно-тематичний та психологічний аспекти*» (підрозділ 2.1.); «*Особливості конфлікту в комедіях «Пошились в дурні», «Супротивні течії» М. Кропивницького та «Зброя і людина» Б. Шоу*» (підрозділ 2.2); «*Контраст як домінанта жанротворення в комедіях «Людина і надлюдина» Б. Шоу, «Як важливо бути серйозним» О. Вайлда та «Боброва шуба» Г. Гауптмана*» (підрозділ 2.3); «*Комедійний жанр в англійській, німецькій та українській драматургії: дискурс особистості*» (третій розділ); «*Образ митця на тлі поетики характерів у комедіях «Колега Крамптон» Г. Гауптмана та «Житейське море» І. Карпенка-Карого*» (підрозділ 3.1); «*Ціннісні орієнтації дійових осіб в комедіях «Розумний і дурень» І. Карпенка-Карого, «Ідеальний чоловік» О. Вайлда та «Зброя і людина» Б.Шоу*» (підрозділ 3.2.); «*Галерея*

жіночих образів в англійській, німецькій та українській комедії кінця XIX – початку XX ст.» (підрозділ 3.3). Звідси – узагальнений висновок, якого автор цього відгуку дійшов на основі детального розгляду: структура дисертації не викликає заперечень стосовно логіки побудови текстових частин. Бо вони взаємодіють між собою раціональним сенсом естетико-функціонального підходу до вивчення жанрових особливостей комедії в англійській, німецькій, українській драматургії, розвиток якої припадає на кінець XIX – початок XX ст.

На основі зіставного аналізу текстової структури англійської, німецької, української комедії дисертантка аргументовано з'ясувала, чому її досліджувані зразки характеризуються, з одного боку, зображенням комічних і смішних ситуацій, характерів, явищ, а з іншого – розглядом серйозних і важливих суспільних проблем. Образний сплав полярних боків життя повною мірою віддзеркалюють комедії Оскара Вайлда («Ідеальний чоловік»), Бернарда Шоу («Людина і надлюдина»), Гергарда Гауптмана («Боброва шуба»), Івана Карпенка-Карого («Житейське море»), Марка Кропивницького («Супротивні течії»), Івана Франка («Учитель»).

Переконливим є факт, що, з мого погляду, слушно акцентується в дисертації Г.І. Ступницької: у творах «Як важливо бути серйозним», «Ідеальний чоловік» Оскара Вайлда, «Зброя і людина», «Людина і надлюдина» Бернарда Шоу, «Колега Крамптон», «Боброва шуба» Гергарда Гауптмана, «Помодньому» Михайла Старицького, «Суєта» Івана Карпенка-Карого, «Супротивні течії» Марка Кропивницького, «Учитель» Івана Франка, «Співочі товариства» Володимира Винниченка, проступає закономірність поступу тогочасної естетики й художньої практики. Якісне оновлення й збагачення комедіографії порубіжної доби засвідчується посиленням інтелектуалізму, поглибленням психологізму, ускладненням тематично-проблемних, сюжетно-фабульних та мовленнєво-мовних рівнів, у т.ч. в англійській, німецькій, а також в українській драматургії. Звичайно, мали місце спільні і відмінні особливості. На жаль, дослідниця не завжди переконливо простежує їхнє локалізоване вираження. А все ж позитивним є те, що авторка виробила чітку позицію й ніде

не поступається перед послідовним баченням запитів з боку досліджуваних авторів, зорієнтованих на сучасників. Так, наприклад, жанрові інновації англійської комедії кінця XIX – початку XX століть знаходять об'ємний вираз у художніх пошуках Оскара Вайлда. Естетичні пріоритети цього письменника, за аргументованим твердженням Г.І. Ступницької (с. 70), посутньо відображають *генологічні видозміни веселої п'єси*, в якій замість звичних засобів комізму більшу вагу мають полеміки персонажів на суспільно-політичні та морально-етичні проблеми. Це засвідчують комедії «Віяло леді Віндермір», «Жінка, яка не варта уваги», «Ідеальний чоловік», де дотепно відтворені взаємини людини з реаліями життя. Дисертантка, власне, як знавець англійської, німецької та української мов, вбачає вагому роль в організації мовлення персонажів, у репліках яких впадають в око самотутні погляди на явища об'єктивного світу. За її спостереженням, своєрідність скомпонованих Оскаром Вайлдом діалогів полягає в тому, що вони пройняті парадоксальними оцінками, позатекстовим змістом, образною інформацією, прихованою іронією. Можна тільки пошкодувати, що тут *недостатньо обґрунтовані* положення про відкритий характер розбіжностей *між адекватним прочитанням та інтерпретацією*, наприклад, самоіронії в системі, що орієнтує на реципієнта («автор – твір – читач»).

Заслугує схвалення повнота охоплення питання стосовно генологічного дискурсу англійської комедії на межі XIX–XX століть на прикладах комедій «Серцеїд», «Зброя і людина», «Людина і надлюдина» Бернарда Шоу. Загалом не викликає сумнівів і достовірність висновків, що містяться в трьох містких розділах, в яких розкривається сутність фактологічного масиву. Проте деякі оціночні характеристики та судження потребують уточнення або ж доповнення, особливо тоді, коли те чи інше міркування авторки дисертації унеможлиблює існування двох однакових поглядів чи відповідей на мотивовану позицію (стор. 41, 64, 89, 118, 151, 168, 193).

Складність вивчення жанрово-стильової своєрідності комедії в англійській, німецькій та українській драматургії проступає зі специфіки, що

пов'язана в названих національних літературах з низкою текстових конструкцій. Назвати б такі, як а) діалогічність із вкрапленнями емоційно-експресивної лексики, що набуває індивідуальних характеристик носіїв сміхової культури, б) композиційно-стилістичні прийоми з метою концентрації надлишкових елементів надфразної єдності, в) виокремлення перебігу фактів, що певним чином дистанціюються від унаочненої комічної ситуації чи підвищеної сенситивності (доречно згадати тут один з її прикладів в українському письменстві – видання «Сміхомет») тощо. Приміром, українській комедії властива амбівалентність утвердження життєвої енергії навіть в умовах покори чи смирення. Тому заслуговує на увагу спроба Г.І. Ступницької докладно осмислити засоби сміхової культури, її національну й історичну своєрідність, з'ясувати у порівняльному ключі сутність ознак національного колориту, окреслити вагомість національної літературно-культурної традиції на прикладі типологічних паралелей, що містяться в комічних творах англійських, німецьких та українських драматургів. Йдеться насамперед про носіїв мовно-неспоріднених культур (Вайлд – Кропивницький; Шоу – Карпенко-Карий; Гауптман – Франко). Однак творчість названих творців заснована на типологічно близьких ходах, що відображають особливості жанрового канону комедії та її національно-культурні коди. На перший погляд, видається певна штучність пошуку так званих спільних чи відмінних “зустрічних течій” поміж мотиваціями поведінки жіночих образів, таких дійових осіб, як Гертруда Чілтерн, Лора Чівлі («Ідеальний чоловік» О. Вайлда), Гертруда Крамптон («Колега Крамптон» Г. Гауптмана), фрау Волф («Боброва шуба» Г. Гауптмана), Маруся Барильченко («Житейське море» І. Карпенка-Карого), Надежда Хилько («Супротивні течії» М. Кропивницького. Так, йдеться про кардинально різні суб'єктні величини, якщо закрюювати бесіду про представницьку роль названих письменників для національної культури.

На моє переконання, вигідно вирізняються два розділи: *«Жанрово-стильова своєрідність комедії в англійській, німецькій та українській літературі»* (II розділ) та *«Комедійний жанр в англійській, німецькій та*

українській драматургії: дискурс особистості» (III розділ). Вони стрижневі і належним чином свідчать про вміння Г.І. Ступницької аналізувати тканину тексту та його глибинні пласти внутрішньої організації. Впадає в око деталь: ще майже, на жаль, відсутня амбіція полемізувати зі своїми попередниками, відстоювати власну позицію.

Наголошу: перший розділ («Теоретичні та історико-літературні аспекти дослідження») виправдано тяжіє концептуально до теоретичного осмислення проблематики. Проте весь масив дисертації рельєфно виявляє сутність порівняльного аналізу фактичного матеріалу і – варто підкреслити – в зіставному плані дослідницьких спостережень. Загалом Г.І. Ступницька реалізувала належним чином мету й ті завдання, що передбачали висвітлення пріоритетних сутностей, власне, примітних для досліджуваних авторів.

І це загалом вдалося молодій дослідниці, хоча мають місце й критичні зауваження. Окремі з них вже вказані мною на відповідних місцях. Назву ще й такі: 1) недостатньо чітко окреслено специфіку художньої структури комедійного жанру стосовно формування й розкриття характеру крізь призму поведінки комічних персонажів в комічних ситуаціях; 2) робота виграла б, коли б дослідниця ширше розглянула аспект народної сміхової культури, зокрема, в комедіях українських і німецьких комедіографів, а також ступені вираження комічного в залежності від жанрових форм. З огляду на можливу дискусію напрошуються запитання: яку роль відіграють жіночі образи «в ідентифікованих бінарних опозиціях «сенс-нонсенс» (с. 214); наскільки плодотворним було змішування комічного з трагічним / трагікомічним у художній практиці досліджуваних комедіографів? До речі, я не віднайшов у «Списку використаної літератури» цінну працю «Трагікомічного в літературата» (Софія, 1978, 294 с.) болгарського літературознавця Івана Попиванова; у третьому розділі названої монографії ґрунтовно розглянуті прояви комічного. Цей компонент авторського тексту певною мірою структурований у кандидатській дисертації Ольги Петрової («Англійська

комічна опера середини ХХ століття в контексті національної художньої традиції», виконаної зі спеціальності «Музичне мистецтво»; Одеса, 2006).

З-поміж часткових недоліків слід згадати й такі: на сторінках дисертації можна віднайти й стилістичну кострубатість, публіцистичні блискітки, відхилення від наукового викладу дослідницького змісту (с. 26, 44, 69, 127, 173).

Які висновки напрашуються після докладного аналізу рецензованої дисертації? Перед нами сумлінно виконане дослідження. Робота наповнена цінним літературознавчим матеріалом, широким спектром думок, культурологічними судженнями. Варто додати, що позитивною рисою роботи є її наповненість науковим апаратом англійською, німецькою, українською, російською мовами. Висвітлення проблематики і висновки перегукуються, взаємодіють на рівні логічної наступності викладу досліджуваного матеріалу. Загальні висновки дисертації Г.І. Ступницької виважені, аргументовані, містять панорамне бачення національних літературно-культурної традицій, характерних для українського, англійського та німецького письменства.

Дисертація має практичне спрямування. Робота націлена на вивчення конкретного жанру, що передбачає відповідне розв'язання завдань. Аналіз дисертації, а також автореферату та наукових публікацій Г.І. Ступницької – все це дає можливість дійти наступних узагальнень: 1) тема дисертації самостійно виконана авторкою; вона відповідає параметрам дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.05 – порівняльне літературознавство; 2) актуальність дисертації, її наукова новизна, теоретична цінність та практична значимість належним чином обґрунтовані; 3) апробація роботи та її основні положення співвідносяться з науковими публікаціями (авторові цього відгуку відомі два книжкові видання дослідниці, а також публікації у фахових виданнях); 4) автореферат відповідає основному матеріалові дисертації, висвітлюючи повною мірою її текст, зміст, положення та висновки; 5) дисертація «Жанрові особливості комедії в англійській, німецькій, українській драматургії (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)» відповідає сучасним вимогам, а її авторка – Ступницька Галина Ігорівна заслуговує

здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук на основі рецензованої дисертації (спеціальність 10.01.05 – порівняльне літературознавство).

Офіційний опонент

M.S. Kebalo

М.С. Кебало кандидат
філологічних наук, доцент

Підпис Кебала Миколи Степановича, кандидата філологічних наук, доцента, декана факультету іноземних мов Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка засвідчую.

M.S. Kebalo
Підпис: _____
в а с с і д а н у є:
Починає... з...
Б. Яковенко

Присвяченому відомству
університет ім. Володимира Гнатюка
Вх. №100/03.01.18/98
09 11 18